

16.11.2018 — 3.02.2019

TALLINNA KUNSTIHAALAS
TALLIN ART HALL

ÜKS KUU KANADAS

On 1978. aasta. Kaljo on 42-aastane ja töötab traaleril ENSV-s. Ta ei ole kunagi käinud reisil Nõukogude Liidust väljaspool, kuid nüüd sõidab kuuks ajaks Kanadasse. 34 aastat varem, 1944. aastal, pages tema isa Karl Eestist ja jõudis lõpuks Torontosse. Aastaid ei teadnud Kaljo isegi seda, kas isa on üldse elus. Aga oli, ja elas kenasti. II maailmasõja ajal pages Eestist umbes 90 000 inimest, enamasti Rootsi kaudu Lääne-Euroopasse, aga ka Põhja- ja Lõuna-Ameerikasse, Austraaliasse. Toronto eestlaskond Kanadas küündis 10 000 inimeseni, neil olid oma koolid, võimlemisklubid ja kogudused.

Näitus “Üks kuu Kanadas” on emotsionaalne, ent terav-meelne rännak teismelise nõukogude poisi mälestustesse isa reisist Toronto-vanaisa juurde – mis seal juhtus ja kuidas isa oma kogemustest rääkis, nii et need muutusid perekonna legendideks. Tegelik ajaloolise tagapõhjaga lugu moondub Ida ja Lääne vahelises suhtluses, Lääne demokraatia ja heaolu kogemus põrkub ideoloogilises surutises ja tarbe-kaupade kitsikuses hädapäraselt toimetulemisega. Tulemuseks on väärtuste segapundar, kus ootuspärane ja eriskummaline võivad vahetada kohad.

“Üks kuu Kanadas” on kahe kogemuslikult erineva maailma ja kolme kultuuriliselt erineva taustaga generat-siooni kohtumine. Vanaisa Karl on läbinisti euroopalike väärtustega mees – ta on üles kasvanud, oma kombed ja hariduse saanud Eesti Vabariigis ning jätkab harjumus-pärast eluviisi ka Kanadas. Markol on samuti suhteliselt muretu elu nõukogude noorena – oleks vaid normaalseid riideid ja peaks ainult vildikad kauem vastu. Nende kahe selge karakteri vahel on isa Kaljo kolmest kõige huvitavam ja keerulisem: tema ulatub varast lapsepõlve pidi veel mälestusse Eesti Vabariigist ja selle okupeerimisest, kuid seda oli parem mitte meenutada, vastupanu oli mõttetu, ellujäämise tagas kohanemine. Kõik kolm põlvkonda on oma kultuuri, tõekspidamiste ja pealisülesandega erinevad, mis tuleb nii objektiivsest elukaare etapist kui ka kasvukeskkonnast.

Marko Mäetamm saab jutustada isa ja vanaisa lugu enda ehk tollase selgelt poliitiliselt ja ka empaatiliselt ebaküpse teismelise poisi silmade läbi. Tema kujutluses sai Kanadast muinasjutumaa, kus kõik on niivõrd teisiti – seal on ägedaid asju, muusikat, noortekultuuri, rõivaid, värvilisi pilte. Teismeline Marko ei mõelnud sellele, miks vanaisa elab Kanadas, mis põhjusel tema isa pidi ilma isata kasvama ja kuidas selline elu oli. Marko jaoks on see peaaegu tavaline – vanaisa elab Kanadas, on kogu aeg elanud. Selle fakti tähendust ja tausta hakati isegi pereringis lahti rääkima ja mõtestama alles koos laulva revolutsiooniga, kui uudised väliseestlastest ja ESTO-päevadest ka igapäevameediasse jõudsid.

Tänu isa reisile tuleb kokkupõrge kahe põhimõtteliselt täiesti erineva maailma vahel tõeliselt esile. Me ei saa teada, kuidas vanaisa pagemislugu kulges, kuidas ta Kanadas kohanes ja oma elu rööbastesse sai. Või mis tunne on elada Kanadas, kus saunaõhtuks on tava osta mitte üks-kaks õlut, vaid vähemalt “kuuspakk ja väike *mickey*”, käia suvilas ja kalal, osta vajalikke tarbekaupu, lubada endale mõõdukalt ratsionaalset luksustki. Me saame ainult teada, kuidas elu Läänes tundus inimesele, kelle igapäevane miljöö oli hoopis midagi muud, kus piiratud on nii enese-määramisotsused kui ka võimalike sisseostude nimekiri, reisivõimalused ja riietumisstiili valik. Ja elu Läänes tundus... pentsik. Asjad olid korraga nii uudsed ja huvitavad kui ka sügavalt harjumatud, vaimustuse taga on selgelt näha ka kultuurišokk.

Mis isa Kanadas käik ja kohtumine oma isaga siis oli – trauma, õmblus? Pöördelisest sündmusest on tänaseks möödas vastavalt 74 ja 40 aastat. On lood ja perekonna-pärimused, mis on stabiliseeritud ja enda elu lõimes sobivaks kohendatud. Inimlikult tahame kõik vältida raskeid vastuolusid oma põlvnemise ja eksistentsi osas. Ehkki “Üks kuu Kanadas” pakub ennast lihtsalt kui ühe perekonna väikest lugu, kondensaati, milles peegelduvad ka suure ajaloo sündmused, siis nii lihtne see ei ole. Sellisest ajas tagasiminekest ei saa oodata midagi ratsionaalset. Selliseid tahtmatult ideoloogilist värvingut kandvaid ajaloolisi paratamatusi, inimlikke tegemisi või tegematajätmisi ei saa seletada ega lahendada mõistuspäraselt. Rohkem võib leida tõetaotlust hoopis huumoris ja absurdis, kõverpeegeldustes, mis paistavad nõukaajast tänasele Läänele.

Keda neis kõverpeegeldustes uskuda – ei tea. Auto-biograafiliste lugude kasutamine oma teoste materjalina on Marko Mäetamme loomingu põhiliin. Et tuua intiimsesse sfääri tungimise ebamugavus tõeliselt vaatajani, kasutab ta lihtsat võtet: ta ehitab oma loo paarile kindlale ja kontrollitavale faktile, mistõttu tundub tõesena kogu räägitud lugu. Sel korral on asi aga keerulisem ja seega huvitavam, kuna lugu ise on juba mitmekordne ümber-jutustus, siis keegi ei räägi tegelikult tõtt, ei perekonna-pärimus, isa mälestused, ega kunstnike oletus, kuidas asjad Torontos 1978. aastal võisid minna.

Kunstnikutrio Mäetamm-Bozi-Cameron on ühendanud oma tugevused ja läinud ka tundmatutele aladele. Kuna kokku on saanud kunstnik, näitekirjanik ja romaanikirjanik-etenduskunstnik, siis on ka näitus mitte terviklike eraldi-seisvate teoste ekspositsioon, vaid midagi performatiivse teekonna sarnast. Töödel ei ole eraldi nimesid ega etikette. Põhiosa narratiivist kannavad kolm lihtsakoelist fotofilmi, milles jutustatakse loo kõige olulisemad sündmused. Stiililiselt kasutavad kunstnikud erinevaid võtteid, kokku saavad fännikunst, *clip art*, *retro*, suveniirikitš, popkoomiks, perekonnaarhiivi dokumentaalkaadrid, leidmaterjalid internetist ja vanakraamipoodidest. Samad esemed, märgid ja lood tulevad vaatajani üha uuesti erinevates vormides ja töödes – jutustaja mälu on piiratud ja mõni ese on saanud mälestustes ebaproportsionaalselt olulise koha. Suulisele pärimusele ongi omane kordus ja parallelism.

Paljudele on näituse sisu juba enne sisse astumist detailideni teada, sest see on väga suure hulga eestlaste lugu. Samas, nagu kirjutab Ken Cameron, on see ka üldinimlik. Teisest küljest, just sellised sündmused ja nende meenutamine on lakmuspaberiks kogemuslõhe esile toomisel, praegused noored täiskasvanud ei mõtle ilmselt väliseestluse ja banaaninätsu paberi üle.

Anneli Porri, kuraator

Tere!

Mina olen Marko Mäetamm, ma olen kunstnik. Olen üles kasvanud Nuias, mis on väike alev 35 kilomeetrit Viljandist lõunas, peaaegu Läti piiri ääres. Minu vanaisa aga elas Kanadas – ja ma ei ole teda kunagi näinud. 1978. aastal käis mu isa esimest ja viimast korda vanaisal Torontos külas. See reis jättis temasse nii tugeva jälje, et kogu ülejäänud elu ükskõik millest rääkides jõudis ta alati oma Kanada-mälestusteni. Seega olen ka mina nende mälestustega üles kasvanud.

Ken Cameron ja Rita Bozi on samuti Kanadast, Rita kirjutab romaane, Ken näidendeid, mõlemad on seotud muu hulgas teatri ja etenduskunstidega. Me tutvusime 2015. aastal. Ken ja Rita olid käinud mu näitusel Kumus ja võtsid minuga Facebookis ühendust. Sealt edasi läks kuidagi nii, et hakkasimegi koos tööle. Et nad olid Kanadast, tundus mulle omamoodi märgiline kokkusattumus. Olin sel ajal just hakanud oma isa ja vanaisa Kanada-loole näitusevormi otsima ning see vajas võimalust edasi arendamiseks. Tundus, et ühe Nuias elava Saaremaa mehe 30 päeva Kanadas ja sellest saadud muljed ei saa niisama kaduda. Nii see näitus koostöös Keni ja Ritaga sündiski.

Näituse töid on natuke keeruline tutvustada. Need nimelt ei ole omaette teosed. Need on kõik osad minu, mu isa ja vanaisa loost. Kui me Keni ja Ritaga töötasime, siis püüdsime esitada teadaolevad ja taastada puuduvad killud isa juttudest. Tõsi on, et siin on mõni asi, mida me ei saanudki teada, mõni, mida aimame, ja mõni, mis on raudkindel ja kontrollitav fakt. Aga mis on mis, ei olegi lõpuni tähtis.

Marko Mäetamm

KOOMIKS

See koomiks ongi minust, täiesti siiralt, nagu ma 13-aastasena olin. Poiss Nuias, kelle vanaisa elab Kanadas. Ausalt öeldes ei uurinud ma kunagi, miks mu vanaisa seal on. Nii oli lihtsalt kogu aeg olnud. See oli normaalne. Eriti tänu sellele, et ta saatis aeg-ajalt kaarte ja pakke. Ka isa tõi oma reisilt hulga igasugu asju. Teksased, lehm-koorekann, makk, nätsud – kõik väga oluline kraam. Oli, mille üle uhke olla, mille abil eristuda. Uus disain, imelikud sõnad, mille tähendus ei olnud vähimalgi määral oluline. Neid asju ma siin näitangi.

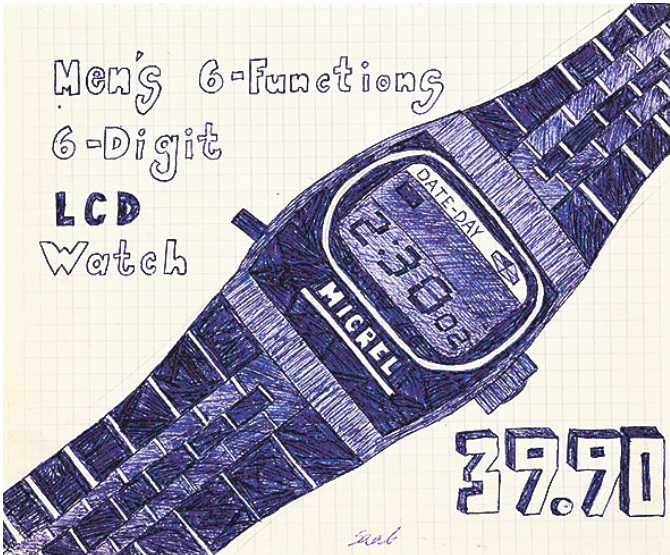
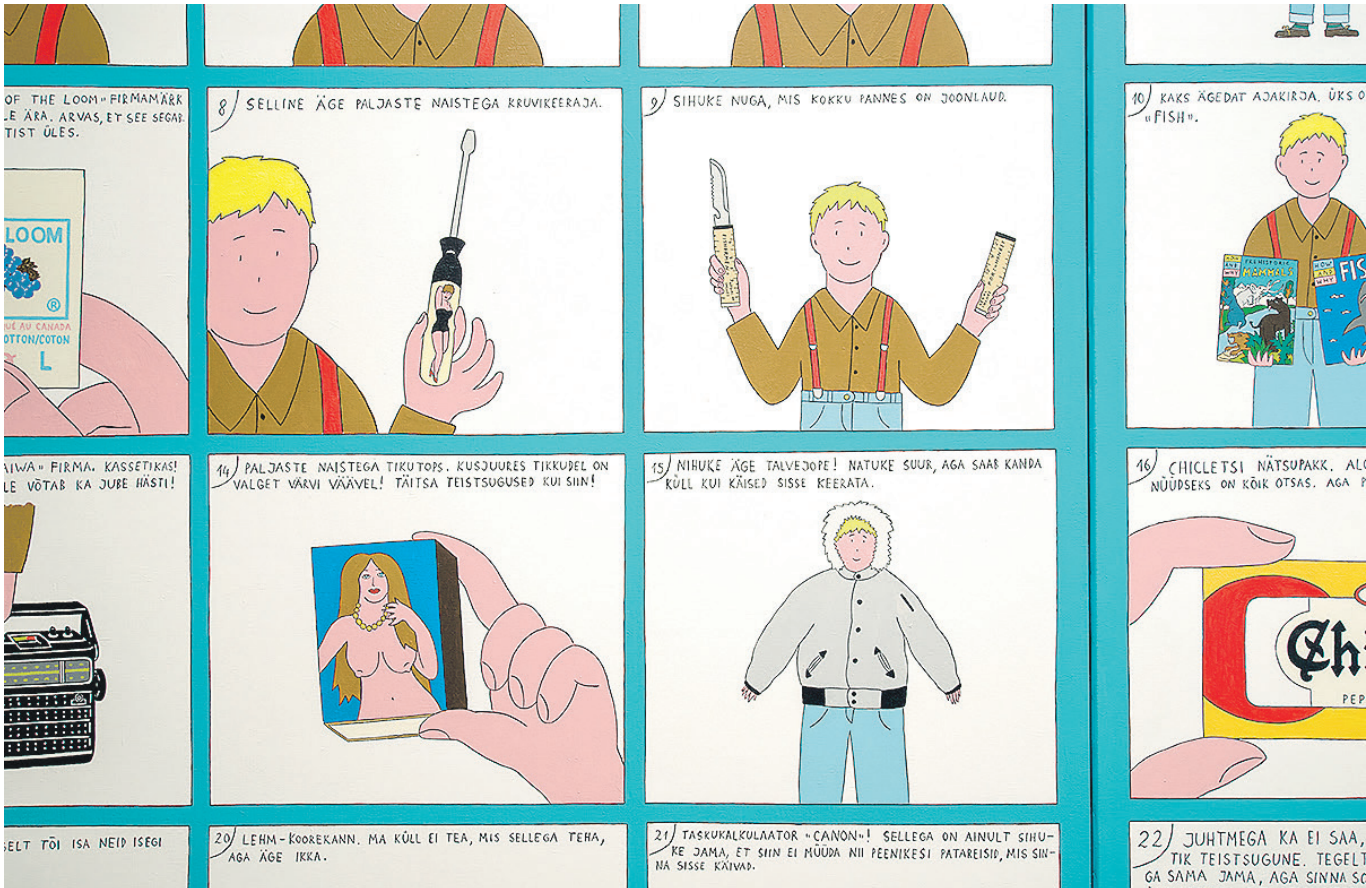

ESIMENE HÜVASTIJÄTT

Sellest hüvastijätust 1944. aastal saab kõik alguse. Mu vanaisa Karl elas Saaremaal, kust ta värvati II maailmasõja ajal Nõukogude armeesse. Võõras sõjas ta sõidida ei tahtnud ning deserteerus. Mõne aja pärast võeti ta Saksa armeesse. Sõja lõppfaasis deserteerus ta ka sealst ning et desertööri palk oleks olnud surm või vähemalt vangla, ei jäänud tal üle muud, kui Eestist põgeneda. Tuttavate meestega koos leiti kiire mootorpaat, sõideti mandrilt õõ varjus Saaremaale, käidi kodust läbi ning järgmisel ööl suunduti edasi Rootsi. Minu isa oli siis 8-aastane, kui oma isaga hüvasti jättis. Keegi ilmselt ei läinud selle mõttega, et igaveseks.

PASTAKAJOONISTUSED

Pastakajoonistused on autentsed, tehtud 1970. aastate lõpus. Põhiline koht, kust ma maha joonistasin, oli üks Kanadast toodud kaubamaja kataloog. Niiviisi päevade kaupa, sinise pastakaga ruudulisse kaustikusse. Valisin joonistamiseks lihtsalt ägedaid asju. Tol hetkel puudus mul isegi ettekujutusvõime, et neid võiks endale päriselt saada. Ilmselt on eesmärgiks hoopis terviklikult läbitöötatud lehepind. Komponeerimise vaist sundis vahel ka mingeid elemente lisama. Vahel ma luuletasin sinna asju ka juurde, näiteks Ottawa öllekannult võetud mees sai ristatud California kiirtee patrulli mehega ja mõni kiri autodel on ikka ägedam, kui see päriselt oli.

PLANET CANADA

“Planet Canada” võtab kokku nõukogudeaegse poisikese aimduse, et kusagil on olemas välismaa. Välismaa oli sama müstiline nagu elu teisel planeedil. Kanadasse pääseda tundus sama võimatu kui sõita teisele planeedile. Fantaasia ja katkendlikud teadmised geograafiast tekitasidki ettekujutuse planeedist, mida täidab üksainus kontinent – avastamata maa, mis samas koosneb firmanimedest, linnanimedest, hokist ja kuulsatest maamärkidest.

VARAKAMBER

Isa Kanadas-käiguga seoses on asjad, mis on kindlad, ja asjad, mis on vähem kindlad. Igal juhul tõi ta kaasa suure hulga nii suveniire kui ka tarbekaupu. Tarbekaupadest oli tollal nagunii puudus, aga kummalise välimuse ja veel kummalisema tarbitavusega suveniiride tähtsus koduses majapidamises oli tohutu. Need on siiani alles, mõni isegi originaalpakendis, nagu uued – neid ei ole keegi kunagi kasutanud, aga neid ei visatud kunagi ka ära.

Kõige olulisem oli aga Eaton’i kaubamaja kataloog – seal oli sees igasuguseid asju. Ka selliseid, mida siin kunagi saada ei olnud või mille otstarvet me isegi täpselt ei mõistnud. Kataloogist joonistasin mina maha pilte, kirjakujundusi, ingliskeelseid väljendeid (mille tähendust ma mõistagi ei adunud). Seda kataloogi laenasid vaatamiseks tuttavad ja naabrid. Lõpuks varastas keegi selle kataloogi meilt ära.

LENNUTEEKOND JA STJUARDESSID

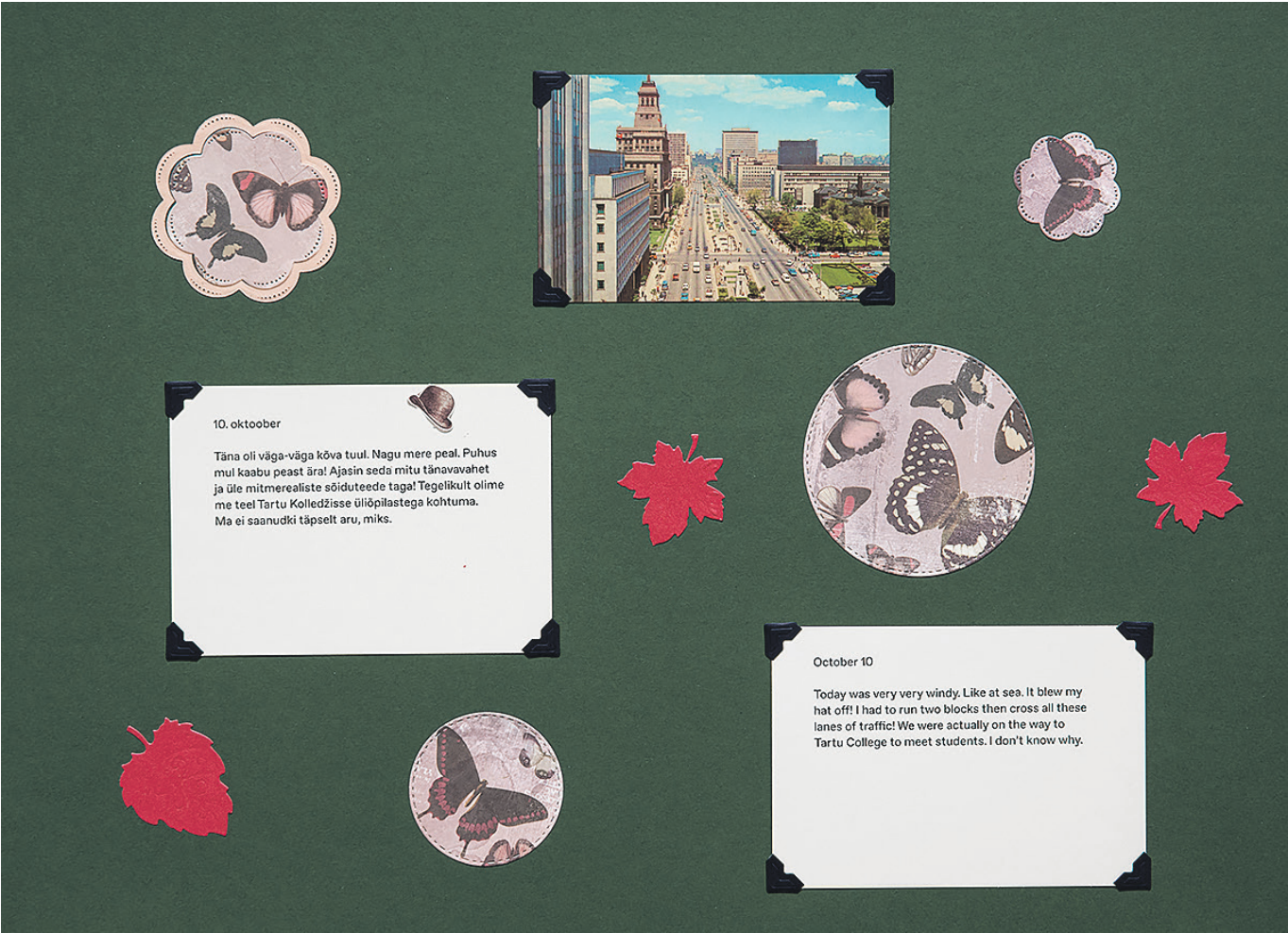
Lennukiga lendamine, eriti veel Nõukogude Liidu piirest väljapoole, oli 1970. aastatel suursündmus. Kõigepealt tuli lennata Tallinnast Moskvasse, Moskvast Montreali ja lõpuks Montrealist Torontosse. Tundus vähetõenäoline, et need linnad asuvad ühel planeedil. Nii erinev oli maailm siin ja seal.

Reisimine ise oli peaaegu luksuslik kogemus. Ei mingeid odavlende, kitsaid vahesid ja kallist lennukitoitu. Ja lennuki pardal võis suitsetada! Umbes sellised võisid olla stjuardessid, kes tervitasid mu isa Aerofloti ja Canadian Airi lennukite pardal. Jälle täiesti erinevad maailmad, kas pole?

MÄRKMİK

Isal oli reisile minnes kaasas märkmik. See oli väga tähtis märkmik, sest sinna olid kirjutatud meeles pidamiseks ainult väga olulised asjad.

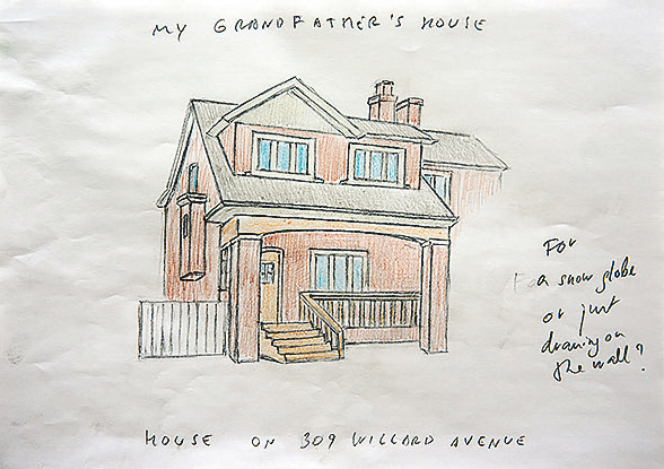
POSTKAARDID

Tollal oli kombeks saata reisidelt piltpostkaarte. Siis kodused nägid, et reisil on kõik hästi ja said ka natuke nagu osa sellest välismaalkäigust. Me oleme praegu harjunud, et sõnumeid ja pilte saab saata kiiresti, aga tollal võttis ka lennupostiga kaardi saatmine mitu-mitu päeva. Tavaliselt pandi saabunud kaardid kuhugi vaatamiseks välja, kummutile või puhvetkapi klaasi taha. Hoolsamad kogusid kenamad kaardid ka ilusti albumisse.

Kas isaga kõik täpselt nõnda juhtus, nagu need sõnumid vahendavad, pole kindel, aga piltpostkaardid Torontost on küll tema toodud.

VANAISA MAJA WILLARDI AVENÜÜL

Siin on minu vanaisa maja, mis asus Willardi avenüül. See on ilus kanadapärane maja, pruunidest telliskividest. Olen seda maja ainult väljastpoolt näinud. Sisse pole pääsenud, sest seal elavad nüüd võõrad inimesed.

EL MOCAMBO

El Mocambo on legendaarne rokiklubi Torontos. Eriti kuulus on see seepärast, et 1977. aastal esines seal The Rolling Stones. Ja nendega koos pidutses ka tollase peaministri Pierre Trudeau naine Margaret. Kanada-reisi ajal viis üks sugulane isa rokiklubisse, et ka noortekultuurist osa saada. Tõele au andes ei nautinud isa seda sugugi.

RICE LAKE NEWS

Vanaisa viis isa Kanadas kalale. Vanaisa oli pärit Saaremaalt ja isa töötas traaleril, nii et kalapüük oli kindlasti midagi, mis neid ühendas. Juhtumisi sattusid nad aga kokku ühe kohaliku ajalehe reporteriga. Reporterit vaimustas mõte ehtsast nõukogude inimesest Kanadas, isa mitte nii väga. Ebameeldivast olukorrast oli vaja välja pääseda.

NÕUKOGUDE INIMENE KEELDUB RÄÄKIMAST OMA LUGU !!!

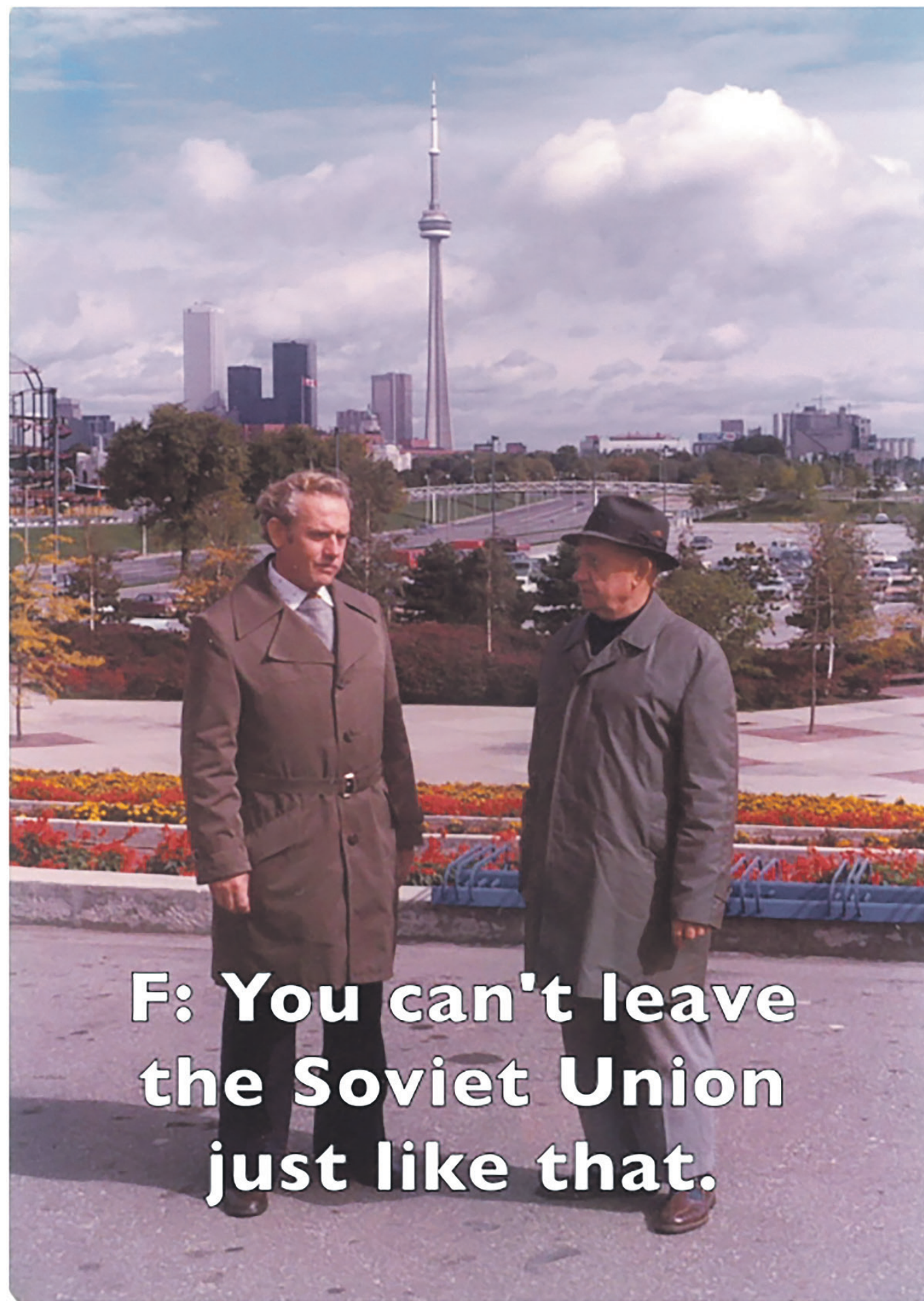
Rice Lake, Ontario. 12. oktoober 1978

Kaljo Mäetamm Nõukogude Eestist püüdis Rice'i järvest rekordsuuruses kala, kuid keeldub intervjuust ajaleheartikli jaoks. Ta ei taha, et teda pildistataks ega soovi isegi nime ajalehes avaldada, kuna kardab võimudega pahuksisse minna.

Mäetamm, keda ei olnud võimalik intervjueerida ega identifitseerida, sõitis kohalikku Esso bensiinijaama koos hiiglasliku kalaga, mis hämmastas kõiki kohalviibijaid. Saagiks saadud vikerforell kaalus 112,5 kg. Mäetamme saatis tema isa, Karl Mäetamm, elukohaga Willard avenüü 582, Toronto, kes samuti keeldus avaldamast oma andmeid. Mäetamm võttis ette 4135-miilise (6655 km) reisi Nõukogude Eestist Torontosse 1. oktoobril 1978.

Tegin ettepaneku avaldada tema lugu, kuna see oli tema esimene reis Kanadasse. Kuid küllaline keeldus. Välismaalane tundus rahulduvat kalaga Rice'i järvest. Neil oli raskusi, et seda auto pagasiruumi mahutada.

SAUNAUKS

Lisaks paljudele uudsetele asjadele oli isa jaoks Kanadas ka midagi tuttavat: saun. Samas, ka lihtne saunaskäik ei olnud Kanadas päris seesama, mis Nuias.

KAABU

Selle kaabu ostis isa spetsiaalselt Kanadasse minekuks. Tšehhoslovakkia kaabu. Ehkki Kanadas ta seda eriti kanda ei saanud, kuna Kanada jaoks oli see lootusetult vanamoodne ja suisa kole. Rohkem ei ole ta seda kunagi kandnud.

VIIMANE NÄDAL

Isa veetis Kanadas hästi aega. Nad käisid vanaisaga kalal, jalutasid Torontos, käisid saunas, jõid koos õlut. Mida isad ikka oma poegadelega koos teevad. Mida päev edasi, seda ebamugavamaks muutus olukord: kas ja kuidas nad sellest räägivad. Jäämisest ja lahkumisest. Aga lõpuks ikkagi rääkisid.

VIIMANE HÜVASTIJÄTT

Vanaisal oli vähk. Aga see oli ravile hästi allunud ja tema tervis oli hea. Arsti sõnul ootas teda ees päris mitu aastat muretut elu. Kui isa ja vanaisa Toronto lennujaamas hüvasti jätsid, oli mõlemal tunne, et varsti saadakse jälle kokku. Üsna pea saabus aga isale Eestisse telegramm, et vanaisa on surnud.

LADA

Nõukogude Eestis sul üldiselt vedas, kui sul oli auto. Moskvitš võis olla, Žiguli oli juba päris hea. Läände müüdi seda miskipärast Lada nime all. Esimene partii Lada 1500 sedaane jõudis Kanadasse 1978. aastal, kui Nõukogude Liit püüdis meeleheitlikult müüa kaupu Läände, et saada valuutat. See oli Kanada kõige odavam auto.

VASTUOLULISTE ARVAMUSTE AUDIOGIID

Audiogiid ei ole sel näitusel nagu audiogiid näitusel tavaliselt. Sealt kuuldavad lood ei jutusta mitte teostest, vaid on samamoodi teosed ise. Mõni asi tuleb ilmselt tuttav ette, sest on samuti sellest loost, aga mõni detail isaga juhtunud lugudes on ka uus. Nii kipuvad lood levima, iga jutustaja saab lisada fakte ja midagi jälle ära unustada, vahel meelega, vahel kogemata. Igal juhul saab aparaatidest kuulata, mis tegi isa Kanadas rahutuks, miks ta tegelikult oma kaabut ei kandnud ja mis vanaisaga tegelikult juhtus...

1. *Isale meeldisid Kanada stjuardessid... 1:52*
2. *Isa ei tundnud end päris vabalt, sest... 2:37*
3. *Koduteel... 4:55*
4. *Tagasi Nõukogude Liidus... 4:11*
5. *Vanaisa kodu Willardi avenüül oli kena maja ja... 4:20*
6. *Üks nõbu viis isa El Mocambosse Kanada muusikat kuulama... 2:29*
7. *Meil on palju vastuolulisi arvamusi selle kohta, miks isa oma kaabut ei kandnud... 1:12*
8. *Vaieldakse selle üle, millesse vanaisa suri... 1:15*

[9 – 16 audiogiid inglise keeles]

1970. aastad olid Torontos suurepärane aeg. Inglisekeelse Kanada suurima linna kultuur oli õide puhkemas, kui kirjanikud, muusikud ja näitlejad taasavastasid ja võtsid omaks meie ajalugu, olles aastaid elanud Britannia (domineeriva emamaa) ning Ameerika Ühendriikide (ülekaaluka suure venna) koloniaalses varjus.

Mitte et ma seda mäletaksin. Mind seal ei olnud.

Mina kasvasin üles farmis. Poisikesele, kes igatses näha laia maailma, tundus see samasuguse äralõikamisena kui vangla. Head asjad toimusid alati “seal” või olid toimunud “tollal”. Põnevuse ja elevuse keskpunkt Toronto mõjus nii kauge ja kättesaamatuna, et see kõik võinuks toimuda ka teisel planeedil.

1980. aastatel kolisin teismelisena Torontost põhja pool asuvasse magalarajooni. Nõnda tutvusin mitme näitusel niivõrd silmapaistvalt esindatud vaatamisväärsusega. Võisin kõndida neil tänavail ja näha neid maamärke lähedalt.

Viibisin nüüd füüsiliselt veidi lähemal, kuid lõhe oli endiselt vihale ajavalt suur. Torontosse oli tegelikult pikk maa sõita. Ja isegi seal olles tundsin ikkagi, et jään “tegelikust elust” ilma. Mul polnud raha, et osta piitidel nähtud kalleid rõivaid. Kuna ma polnud veel alkoholi joomise eas, ei pääsenud ma El Mocambosse, et näha populaarseid ansambleid. Olin liiga hirmul, et lahedasse linnaossa üksinda minnagi. Ja suurem osa häid asju oli niikuinii juba kümme aastat varem ära toimunud. Olin sündinud liiga hilja ja vales kohas.

Ometi võisin ma kujutleda.

Just sellepärast suudan ma Marko looga nii hästi samastuda. Minagi olin tiheda raudse eesriide varjust piiluv teismeline. Minagi lõikasin ajakirjadest välja fotosid ja sättisin seinale kollaažiks. See kollaaž kujutas elu, mida soovisin ühel päeval elada. Mulle ei turgatanud kordagi pähe, et pildid ei ole reaalsus ja et mu idealiseeritud maailm oligi pelgalt ideaal. Lõin oma kujutlusis versiooni Kanadast, mis oli umbes sama kaugel reaalsusest kui Marko nägemus “Planet Canadast”.

Kui Marko jutustas oma perekonna ajaloost, paelus mind otsekohe isa ja poja eraldatuse lugu. Milline poeg ei näeks oma isas elu-aegset teejuhti? Millist poega ei ajaks elevile mõte isa ja poja ühistegevustest: teismelise- ja seejärel meheikka pühitsemisest?

Kui see oluline seos katkeb, eriti veel varases lapsepõlves, võib see avaldada sügavat ja eluaegset mõju poegade arengule ning omakorda ka nende järglaste tervisele (nagu olen näinud oma perekonna puhul), millega võivad kaasneda laastavad ja sageli traumaatilised tagajärjed suhetele ja arengule. Näeme selle üleilmset mõju tänapäeval, mil pagulas kriis on omandanud enneolematud mõõtmed. Trumpi valitsuse tegudel – väikelaste ja koguni imikute eraldamisel vanematest – on kaugeleulatuvad tagajärjed, mida me ei oska praegu isegi veel aimata.

Sõda rebib lõhki pered ja jätab jälje järeltulevatele põlvkondadele.

Kui olin selle kurva looga rahu sõminud, võisin keskenduda Nõukogude Liidus lõksus oleva poja kummalisele olukorrale, kui ta sai 1978. aastal viisa, et oma isale tervelt kuuks ajaks Torontosse külla sõita. Kui pentsik võis see maailm talle paista! Juhtumisi kolisin minagi 1979. aastal Torontosse ning kogesin vahetult tollast kultuurilist, ühiskondlikku, poliitilist ja geograafilist maastikku. See andis mulle erilise eelise, mõeldes, mida Marko isa võis sel veidral Kanadamaal näha, tunda, kuulda ja maitsta.

Mul on suur rõõm näha, kuidas visuaalkunsti, jutustamise ja videonarratiivi kooslus end sellel haaraval näitusel end välja mängib. Ja lõpuks kutsutakse meid tragöödia üle naerma fantaasiaküllaste kujuteldavate sündmuseahelate kaudu, mis võisid, kuid ei pruukinud aset leida.

Pita Pa.

Meie 21. sajandi vaatepunktist näib igatsus millegi sellise järele, mida kunagi ei olnudki, juhtivat meie poliitilist tegevuskava. See imbub meie sotsiaalseediasse. See annab demagoogidele võimu juurde. See eraldab meid meie kannatavatest ligimestest.

Mu kaasmaalastel on oma nostalgia. Igatseme seda kultuurilist õitsengut, lihtsamat aega, mil olime enese-kindlamad, aega enne kogu seda “segast immigratsiooni-värki”.

Ent see on pelgalt lugu, mida me endist jutustame. Mu ema esivanemad olid pagulased, inglise krooni truud alamad, kes olid põgenenud 1783. aastal Ameerika revolutsiooni järellainetuses. Mu isa esivanemad olid majandusimmigrandid, kes lahkusid 1810. aasta paiku majanduslikult mahajäänud Šotimaalt “iäände” paremat elu otsima. Nad tulid maale, kus elas juba suurem osa frankofoone. Frankofoonid olid omakorda tulnud maale, mis oli kodus paljudele põlisühimudele.

1978. aastal elas Torontos juba suurim eestlaste kogukond väljaspool Eestit. Väikese ajavahega tähistasid mõlemad riigid juubelit: Kanada 2017. aastal oma 150. ja Eesti tänavu 100. aastapäeva.

Mis meil veel ühist on? Kas teie, eestlased, suhestute minu looga rahvast, kes on üles kasvanud impeeriumi varjus? Kas te näete ennast mu kirjelduses ebamugavast pingest eri keelegruppide vahel? Kas jagate mu kimbatust natsionalistlike lugude suhtes, mis selliste juubelitega kaasas käivad?

Lood, mida me endist jutustame, vormivad meid. “Üks kuu Kanadas” on paljuski irooniline ja humoorikas läbilõige lugudest, mida me Marko ja Ritaga oleme endile jutustanud sellest veidrast võõrast maast meie ühises kujutluses.

Ja see jagatud lugu on vorminud meid praegusteks veidrateks inimesteks.

Kepi Pa.

Rita Bozi, Ken Cameron, Marko Mäetamm Tallinna Kunstihoones, 12. november 2018. Foto: Karel Koplimets

RITA BOZI (snd 1965) on kirjanik, esineja, endine tantsija, näitekirjanik ning keha ja meele terapeut. Ta on üks näidendi “52 Pick Up” autoreist, mis on tõlgitud prantsuse ja islandi keelde ning mida on lavastatud kuues riigis. Lisaks on ta multidistsiplinaarse etenduskunstide rühmituse Productive Obsession üks kunstiline juht. Rühmitus on esinenud Calgarys, Banffis, Vancouveris, Whitehorse’is, Ottawas, Eestis, Islandil ja Ungaris. Koos dr Gabor Matéga kirjutas Rita etenduse “The Damage is Done”, milles ka ise mängis. Ta on avaldanud kirjutisi väljaannetes The New Quarterly, FFWD Weekly, Pages of Stories, WritingRaw.com ja Unlikely 2.0 ning võitis 2012. aastal kolmanda preemia THIS Magazine’i kirjanduskonkursil Great Canadian Literary Hunt. Tema esikromaanii pealkiri on “When I Was Better”.

KEN CAMERON (snd 1969) on näitekirjanik, teatrilavastaja, festivali programmijuht, kunstiadministraator ja ärikoolitaja. Tema kunst ulatub kommertsnäidenditest alternatiivsete kunstiekspperimentideni. Cameroni “Harvest” on üks Kanada enim lavastatud näidendeid ning tema “Dear Johnny Deere” võitis Calgary Teatrikriitike auhinna parima muusikalilavastuse kategoorias. Tema teatriinstallatsiooni “How iRan: Three Plays for iPod” kirjeldati akadeemilises väljaandes Canadian Theatre Review kui kogemust, mis “muudab meie ja loo vastastikmõju olemust.” Lisaks kunstnikutööle korraldab Ken ka juhtimiskoolitusi Kanada ettevõtetele ja mittetulundusorganisatsioonidele, väikestest idufirmadest hiigelorganisatsioonideni. Tema sellealast tööd on tunnustanud Rahvusvaheline Juhendajate Ühendus ja Avalikkuse Osalemise Rahvusvaheline Ühing (Kanada). Kliendid on andnud talle hüüdnime “teistmoodi mõtlemise juhendaja”.

MARKO MÄETAMM (snd 1965 Viljandis) on kunstnikuna oma joonistustes, videotes, maalides ja installatsioonides tragikoomilisuse ja ebamugavuseni otsekohene, rääkides nii kaasaegsest meediast, perekonnast, inimese motivatsioonidest kui ka ihadest ja hirmudest sageli autobiograafiliste lugudena. Mäetamm õppis graafikat Eesti Kunstiakadeemias (MA 1995). Ta on esindanud Eestit Veneetsia kunstibiennaalil (koos Kaido Olega, 2003; ja 2007) ning esinenud rohkelt näitustel. Valitud näitused: Related By Sister Languages (Ludwigi Muuseum, Budapest, 2018); Doublethink: Doublevision (Pera Muuseum, Istambul, 2017); Tragic Timing, Marko Mäetamm & Pavel Pepperstein (Odile Ouizeman Gallery, Pariis, 2017); Performa 17 Biennal, Eesti filmiprogramm (New York City, USA, 2017); XII Brooklyn International Film Festival, Brooklyn, USA; Hors Pistes (Pompidou keksus, Pariis, 2009).

ANNELI PORRI (snd 1980 Kohtla-Järvel) on Eesti Kunstiakadeemia kunstihariduse lektor. Ta on õppinud kunstiteadust Eesti Kunstiakadeemias (BA 2003) ja kultuuriteooriat Tallinna Ülikoolis (MA 2012). Tema viimased kureeritud näitused: “Ütle mulle. Kaasaegne portree fotograafias” (Narva Muuseumi kunstigalerii, 2017 ning FUGA Arhitektuurikeskus, Budapest, 2018), Kaido Ole “Nogank hoparniis” ja rühmanäitus “Vaikus. Pimedus” (mõlemad Tallinna Kunstihoone, 2016) ning “Plahvatuses tasandikule. Eesti kaasaegne foto 1991–2015 (Tartu Kunstimuuseum, 2015).

Marko Mäetamm, Rita Bozi ja Ken Cameron. ÜKS KUU KANADAS. 16.11.2018—3.02.2019. Kuraator: Anneli Porri
Tekstid: Anneli Porri, Marko Mäetamm, Rita Bozi, Ken Cameron. Näituse kujundus: Mari Kurismaa.
Graafiline disain: Indrek Sirkel & Ott Kagovere. Installatsioon: Valge Kuup. Tehniline tugi: Janek Toomikas
Kunstniku assistent: Anna Pabërza. Näituse toimkond: Sirli Oot. Tõlked: Aksel Haagensen (Refiner Translations OÜ)
Publikuprogramm: Gerttu Juhkam, Annely Köster, Minni Moyle, Sally Stuudio; Darja Nikitina
Täname: Arvo Pärdi Keskus, Playwrights Guild of Canada Temnikova & Kasela, Silja Mäetamm, Viljar Sard, Maarja Merivoo-Parro, Indrek Spungin, Kiwa

AkzoNobel

KULTUURIMINISTEERIUM

FUGA

Canada Council
for the Arts

Conseil des arts
du Canada

Global Affairs
Canada

Affaires mondiales
Canada

MIS TOIMUS 1978. AASTAL

- Valmivad esimesed videomängud: Space Invaders, Pong
- Londonis Waterloo sillal mõrvatakse mürgitatud vihmavarjuga Bulgaaria dissident Georgi Markov (11. september 1978).
- Nõukogude Liidus tehakse 31 tuumakatset ja lõhatakse NSVL-i esimene neutronpomm.
- Roman Polanski põgeneb Prantsusmaale mõni tund enne, kui ta alaealise vägistamises süüdi mõistetakse.
- Kanadas hakatakse müüma Lada sõiduautosid.
- Arno Penzias ja Robert Wilson pälvivad Nobeli füüsikapreemia kosmilise mikrolaine-taustkiirguse avastamise eest, mis andis esmakordselt faktilist tuge Suure Pauku kosmoloogiale.
- Richard Dawkins ja John Krebs võrdlevad esmakordselt evolutsiooni võidurelvastumisega.
- Ilmub Jaan Krossi “Keisri hull”.
- 35 penni maksev ajakiri New Scientist annab teada Pluuto orbiidil tiirleva kuu avastamisest ja Pluuto ümberklassifitseerimisest väikeplaneediks.
- Londonis sünnib esimene katseklaasilaps Louise Brown.
- Chicagos avatakse esimene online-foorum CBBS. Sõnumeid saab korraga postitada üks kasutaja.
- Suurima kassaeduga film on “Grease”, edestades “Supermani”.
- Aasta suurimad hitid on Bee Geesi “Stayin’ Alive” ja Village People’ “Y.M.C.A”.
- USA president Jimmy Carter peatab neutronpommi valmistamise. Samuti seadustab ta koduse õllepruulimise.
- Vene spioonid ehitavad pörandaalust võrgustikku, loovad uusi identiteete ja võltsivad Kanada passe.
- Karl Vaino kirjutab alla saladirektiivi vene keele õpetamise süvendamise kohta.
- Kaljo Mäetamm külastab Kanadat.